

Inleiding

"Kamerleden vertegenwoordigen het volk en dienen de belangen van het volk te dienen, niet die van henzelf. Daarnaast dienen zij de wetten en regels te eerbiedigen die zij zelf mede tot stand brengen. Alle gedragingen die met een van deze uitgangspunten in strijd zijn, zijn niet integer. Ook de schijn dient vermeden te worden. Kernachtiger kan de werkgroep het niet uitdrukken. Het hoeft ook geen betoog dat de Kamer als instituut groot belang heeft bij de integriteit van haar leden en dat elke twijfel daaraan schadelijk is voor het vertrouwen dat in haar gesteld wordt"

Aldus onderstreepte de door het Presidium van de Tweede Kamer in 2013 ingestelde Werkgroep Integriteit van de leden van de Tweede Kamer in haar in 2014 uitgebrachte rapport *Integriteitsregels in de Tweede Kamer* in essentie het grote belang dat Kamerleden bij de uitoefening van hun functie het algemeen belang dienen en niet persoonlijke belangen.¹ In de Grondwet en diverse wettelijke regelingen zijn regels te vinden die direct of indirect zien op de integriteit van de leden van de Staten-Generaal te beginnen met die over de eed/belofte die ieder Kamerlid bij de aanvaarding van het ambt aflegt. Ieder Kamerlid draagt verantwoordelijkheid voor de eigen integriteit, in algemene zin en in relatie tot de 'portefeuille' die wordt behartigd. Het voldoen aan vastgestelde integriteitsregels is daarbij ondersteunend en vormt een onderdeel, maar integer zijn in morele zin gaat verder dan het in acht nemen van formele regels.

Mede ondersteund door evaluatierapporten van de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) heeft de Tweede Kamer het eigen integriteitsbeleid sinds 2013 nader onder de loep genomen en versterkt.² Dat heeft onder meer geleid tot aanpassingen van het eigen Reglement van Orde, de vaststelling van een Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal en een Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Staten-Generaal. De Gedragscode en de Regeling zijn op 1 april 2021 in werking getreden.

Een belangrijk onderdeel van de interne integriteitsregelingen van de Tweede Kamer is de verplichting van de leden transparant te zijn ten aanzien van andere belangen naast het algemeen belang die mogelijk van invloed kunnen zijn op hun functioneren als Kamerlid. Van ouds kent de Tweede Kamer registratieverplichtingen ten aanzien van nevenactiviteiten en inkomsten uit nevenactiviteiten, aangeboden buitenlandse reizen, ontvangen geschenken en voordelen. Deze verplichtingen zijn aangevuld en er is voorzien in een scherper handhavingmechanisme. De registratieverplichtingen maken thans ook deel uit van de Gedragscode.

Onverminderd de eigen verantwoordelijkheid van elk Kamerlid zich integer te gedragen en de regels dienaangaande in acht te nemen kan een lid, als deze daaraan behoefte heeft, voor advies over de uitleg en toepassing van de regels op het gebied van integriteit terecht bij de onafhankelijke adviseur integriteit. De adviseur denkt mee met het Kamerlid en brengt

¹ Het rapport 'Integriteitsregels in de Tweede Kamer' van de Werkgroep Integriteit van de leden van de Tweede Kamer is bij brief van 16 oktober 2014 door het Presidium aan de Tweede Kamer toegezonden, Kamerstuk II 33 924 nr. 15. Bij brief van 24 februari 2015, Kamerstuk II 33 924, nr. 16, heeft de Werkgroep op verzoek van het Presidium een nadere duiding gegeven van het begrip 'belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd'. Een tweede rapport bracht de Werkgroep Integriteit uit op 14 november 2018. Dit rapport is bij brief van 17 april 2019, Kamerstuk II 35 166 nr. 5 aan de Tweede Kamer aangeboden met een voorstel om drie van de vier aanbevelingen van de werkgroep over te nemen.

² Zie voor de initiële input vanuit het Nederlandse parlement aan GRECO over de destijds geldende integriteitsregels: G.J.A. Hamilton, Standards of conduct for members of parliament and parliamentary staff, paper for the Association of Secretary Generals of Parliaments (ASGP), Quito, March 2013, website ASGP.

rechtstreeks vertrouwelijk advies uit aan het Kamerlid, mondeling dan wel, zeker indien gewenst, schriftelijk.

Met dit jaarverslag 2024 voldoe ik aan de opdracht, neergelegd in de Regeling, om na afloop van een kalenderjaar, uiterlijk in februari van het volgend kalenderjaar, een geanonimiseerd jaarverslag uit te brengen aan het Presidium van de Tweede Kamer.

Advisering in 2024

2024 was het eerste volle kalenderjaar na de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 22 november 2023. De nieuwe leden van de Tweede Kamer (ruim de helft van de nieuwe Tweede Kamer) moesten na hun beëdiging op 6 december 2023 aan hun registratieverplichtingen voldoen. Dat leidde eind 2023 tot enkele verzoeken om advies en dat ging voort in de eerste maanden van 2024.

In die periode besteedde de televisierubriek Nieuwsuur aandacht aan de registratie van belangen van Kamerleden. Een aantal Kamerleden had volgens Nieuwsuur (nog) niet aan alle registratieverplichtingen voldaan. Daarover is in een aantal gevallen correspondentie met leden gevoerd en het heeft ook tot aanvullingen in de registraties geleid.

In totaal hebben in 2024 14 Kamerleden zich telefonisch en/of schriftelijk tot mij gewend met de vraag hoe om te gaan met bepaalde privébelangen in relatie tot de registratieverplichtingen. Tien verzoeken kwamen in de eerste drie maanden van 2024 binnen. Zeven verzoeken waren gerelateerd aan bemerkingen van Nieuwsuur, enkele daarvan hadden een meer complex karakter.

Enkele leden hebben mij in die periode gevraagd de algemene lijn van mijn advisering rond terugkerende vraagstukken schriftelijk vast te leggen. Dat heeft er, in overleg met de Voorzitter van de Tweede Kamer, toe geleid dat ik een notitie heb opgesteld ([Notitie van de onafhankelijk adviseur integriteit inzake recente advieslijn registraties](#) d.d. 17 maart 2024). Deze is aan hem gezonden en hij heeft deze aan de leden kenbaar gemaakt (ook verschenen op de website van de Tweede Kamer). Graag verwijs ik, voor zover de materie hieronder niet terugkeert, naar de notitie.

Met betrekking tot de aan mij voorgelegde kwesties rapporteer ik thans het volgende.

Drie verzoeken hadden betrekking op een nevenfunctie. Positief geadviseerd die onder nevenactiviteiten te vermelden.

Twee verzoeken betroffen de (inmiddels afgewikkelde) administratieve verwerking van meldingen.

Een verzoek had betrekking op een (beperkte) honorering samenhangend met een nevenfunctie. Geadviseerd deze neveninkomsten in relatie tot de functie te vermelden.

Een verzoek had betrekking op de vraag of aangeboden taxivervoer, bekostigd door een derde in verband met het optreden in een televisieprogramma, als 'geschenk' vermeld dient te worden. In mijn advies heb ik gewezen op de relevantie van artikel 7, tweede lid, van de Wet Schadeloosstelling leden Tweede Kamer dat voorziet in een forfaitaire vergoeding van reiskosten buiten het woon-werkverkeer. Deze voorziening beoogt Kamerleden de nodige armslag te geven deel te nemen aan bijeenkomsten die samenhangen met hun politieke functie, zonder dat de (reis)kostenfactor daarvoor een belemmerende omstandigheid is. Mij lijkt dat alle vervoer dat in het vriendschappelijke, collegiale of maatschappelijke verkeer als 'meerijden' kan worden gekwalificeerd, buiten de registratie kan blijven. Binnenlands (langere afstands-) vervoer dat beroepsmatig tegen betaling wordt verzorgd en aan het Kamerlid wordt aangeboden, zou als 'voordeel' in het register opgenomen kunnen worden.

Acht verzoeken hadden betrekken op de registratie van 'andere redelijkerwijs relevante belangen' als bedoeld in artikel 15.19 onder c van het Reglement van orde Tweede Kamer. Binnen deze groep hadden vier verzoeken betrekking op de eigendom van vastgoed, drie hadden betrekking op

de (mede)eigendom van vennootschappen, en een had betrekking op een omstandigheid rond de partner van het Kamerlid.

In de adviezen over eigendom heb ik positief geadviseerd de eigendom van vastgoed waaruit box 3-inkomsten worden genoten, dus vastgoed dat verder gaat dan de eigendom van een eigen woning c.q. een tweede huis/recreatiehuis in de registratie op te geven. Eigendom van meer dan 'gebruikelijk' onroerend goed is een belang waarvan de kenbaarheid in relatie tot het functioneren van het Kamerlid van betekenis is. Gelet op het feit dat het Reglement van Orde expliciet is over de aard van de inkomsten die moeten worden opgegeven, achtte ik het niet een uit de regelingen van de Tweede Kamer voortvloeiende dwingende verplichting de waarde van het onroerend goed en de beleggingsinkomsten te doen registreren. Een Kamerlid kan hier een eigen afweging maken. In een geval is de registratie gehandhaafd zoals die was (conform advies); in twee gevallen is de registratie conform het besprokene aangepast.

Ten aanzien van de eigendom van vennootschappen ben ik in mijn advisering uitgegaan van het gegeven dat in het Reglement van Orde en de Gedragscode niet gespecificeerd is wat onder 'redelijkerwijs relevante belangen' moet worden verstaan, maar dat als voorbeeld van een 'ander belang' in de toelichting bij Gedragsregel 3 onder meer is genoemd: een meerderheidsbelang in een vennootschap.

In het verlengde hiervan heb ik positief geadviseerd op het opgave doen van eigendom van vennootschappen dan wel een aanzienlijk aandeel daarin. Als een dergelijke vennootschap getript eigenaar is van andere vennootschappen, verdient vermelding daarvan ook aanbeveling. Via de registratie moet gemakkelijk duidelijk zijn met welke economische/maatschappelijke activiteiten een vennootschap zich bezighoudt, opdat er gemakkelijk zicht op is hoe het desbetreffende belang zich mogelijk verhoudt tot de activiteiten van het Kamerlid in de uitoefening van het ambt van volksvertegenwoordiger. Het aangeven van de financiële waarde van het belang c.q. de omvang van het ontvangen dividend, achtte ik niet een dwingende plicht die uit de geldende regelgeving en de wordingsgeschiedenis daarvan via rapporten van de Kamer voortvloeit, ook gegeven het feit dat het Reglement van Orde, als eerder vermeld, expliciet benoemt welke inkomsten men moet laten registreren. Dit laat onverlet het gegeven dat het een Kamerlid vrij staat in het register meer gedetailleerde informatie op te nemen, uitgaande van de vuistregel dat opgave doen van bijzondere omstandigheden raadzaam kan zijn, als een willekeurige derde zou kunnen denken dat die van invloed zijn op diens stellingname in publieke vraagstukken. De adviesgesprekken hebben in twee gevallen geleid tot de conclusie dat de geregistreerde situatie in overeenstemming is met de advieslijn en in een geval tot nadere specificering van de situatie.

In een geval heb ik positief geadviseerd tot het registreren van het in het verleden hebben ontvangen door de partner van een Kamerlid van een subsidie uit een overheidsfonds op een beleidsterrein waarop het Kamerlid woordvoerder is.

Wat betreft de binnenkomst en het behandelen van adviesverzoeken merk ik op dat ik uitsluitend adviesverzoeken in behandeling neem die mij, telefonisch of schriftelijk, rechtstreeks van het Kamerlid bereiken. Zeven maal is een adviesverzoek telefonisch afgewikkeld, eenmaal in een gesprek in het Kamergebouw, en zesmaal schriftelijk. 11 van de 14 verzoeken heb ik binnen een week kunnen behandelen. Ik streef naar snelheid, maar ben, afgezien van mijn eigen agenda, afhankelijk van de beschikbaarheid van het Kamerlid en de complexiteit van het verzoek.

Beschouwing

In reactie op de notitie van 17 maart 2024 is de vraag opgeworpen of deze voldoende rekening heeft gehouden met de aanbevelingen van GRECO in zijn Evaluatierapport uit 2013.³ Volgens een

³ Fourth Evaluation Round, Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors, Evaluation Report Netherlands, Adopted by GRECO at its 60th Plenary Meeting (Strasbourg, 17-21 June 2013, punt 55, p. 16-17.

voormalig ambtenaar van GRECO bedoelde GRECO in 2013 dat alle vormen van inkomen, bezittingen en belangen moeten worden geregistreerd, waarbij rond belangen als vastgoed, aandelenpakketten en vermogen de financiële waarden en opbrengsten nauwkeurig in de registratie zouden moeten worden meegenomen.

Evenwel clausuleerde het rapport deze aanbeveling aldus dat er een redelijke balans gevonden moet worden tussen de bescherming van de privacy van het Kamerlid (en zijn familie), de bescherming van het wetgevingsproces tegen ongepaste invloeden en het blootleggen van mogelijke belangenconflicten. Proportionele oplossingen zouden gevonden kunnen worden in het doen registreren van bezittingen boven een passende drempel en het buiten de publieke registraties houden van bepaalde informatie. Dat is minder stellig dan in reactie op mijn notitie naar voren is gebracht.

De Tweede Kamer heeft in het verlengde van de rapporten van de Werkgroep Integriteit die nadrukkelijk acht geslagen hebben op de evaluatierapporten van GRECO, de registratieverplichtingen in het Reglement van Orde nader vastgelegd. Zij heeft een Gedragscode vastgesteld en de handhaving geregeld in een Regeling toezicht en handhaving gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten- en inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden, waaronder lobbyisten zijn betaald en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Wat betreft 'belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd' is in de rapporten van de werkgroep en uiteindelijk in de Gedragscode geen uitputtende lijst van belangen gepresenteerd. Er zijn voorbeelden gegeven van andere belangen, waaronder 'een meerderheidsbelang in een vennootschap'.

Kennisgenomen hebbende van de aangepaste regelgeving heeft GRECO in 2021 gerapporteerd dat zij verheugd is over de goedkeuring van de Gedragscode voor Tweede Kamerleden en tevreden dat de Gedragscode een solide pakket integriteitsregels bevat en onder andere richtsnoeren geeft over belangenverstrengeling, geschenken, verschillende vastleggingsvereisten, nevenactiviteiten, contacten met lobbyorganisaties en de toepasselijkheid van bepaalde integriteitsregels voor naaste familieleden van parlementsliden. Gelet op de eerder gerapporteerde ontwikkelingen concludeert GRECO dat nu is voldaan aan alle vereisten van de aanbeveling en dat deze naar tevredenheid is uitgevoerd.⁴

In de adviesgesprekken die ik in 2024 heb gevoerd, is mij gebleken dat de betrokken Kamerleden gewetensvol hebben afgewogen in hoeverre zij in de registratie mededeling moeten doen van (mede)eigendom van vennootschappen en bezit van onroerend goed. Er zijn geen vermeldingen waarover ik positief geadviseerd heb, achterwege gebleven. In de achterliggende jaren is aan de geldende regelgeving in het algemeen niet zodanig uitvoering gegeven dat Kamerleden onder 'andere belangen' gedetailleerd melding hebben gemaakt van de totale samenstelling van hun vermogen, inclusief alle aandelen, onder vermelding van de waarden en de opbrengsten in geld. Ik heb in de berichtgeving van Nieuwsuur geen aanleiding gevonden de leden die zich tot mij hebben gewend, te adviseren dit wel te gaan doen. Mede-eigendom van een vennootschap en de aard van de belangen in afgeleide vennootschappen verdient vermelding, maar het moeten weergeven van iedere vorm van algemeen gangbaar aandelenbezit, inclusief fluctuerende waardes en opbrengsten lijkt mij in aanmerking genomen het primaire doel van de registraties niet proportioneel met privacybelangen van de Kamerleden en de administratieve belasting van zowel de Kamerleden als de griffie.

Mocht het Presidium of de Kamer van oordeel zijn dat wat betreft het weergeven van vermogensposities en inkomsten uit vermogen de regelgeving gedetailleerde, ook cijfermatig

⁴ Tweede addendum bij het Tweede Nalevingsverslag in de Vierde Evaluatieronde, goedgekeurd door GRECO tijdens haar 88e plenaire vergadering (Straatsburg, 20-22 september 2021), punt 13, p. 3.

gerichte, aanscherping verdient, dan lijkt mij het doen herleven van de Werkgroep Integriteit de aangewezen weg ter voorbereiding van nadere besluitvorming.

Overige ontwikkelingen in 2024

Uiteraard heb ik als adviseur Integriteit kennis genomen van het door het Presidium op 28 februari 2024 vastgestelde Verslag doeltreffendheid en effecten Regeling en handhaving Gedragscode, het voorstel van het Presidium tot wijziging van de Gedragscode leden van de Tweede kamer der Staten-Generaal en de Regeling toezicht en handhaving Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal⁵, de behandeling van het voorstel in de commissie voor de Werkwijze⁶ en de aanvaarding van het voorstel door de Kamer als hamerstuk op 12 september 2024. Het doet mij genoegen dat het Presidium mijn aanbeveling in het jaarverslag 2023 heeft gevolgd de positie en taak van de adviseur in de Regeling toezicht en handhaving gedragscode duidelijker te regelen. Daartoe is thans hoofdstuk IA in de regeling opgenomen. Bij de behandeling van de raming 2025 is tot uitdrukking gekomen dat het Presidium de griffie plenair gevraagd heeft, de halfjaarlijkse berichtgeving aan de leden over de Gedragscode uit te breiden met meer informatie en indringend te attenderen op de noodzaak de registraties actueel te houden.

Afstemming en ondersteuning

In de aanloop naar de in dit verslag genoemde notitie van 17 maart 2024 heb ik telefonisch overleg gevoerd met de Voorzitter van de Tweede Kamer.

In het verslagjaar heb ik uitvoerig kennis gemaakt met de Vertrouwenspersoon integriteit van de Eerste Kamer. De regels in de Eerste en Tweede Kamer zijn niet identiek, hetgeen vooral ook verklaard wordt door het feit dat de leden van de Eerste Kamer hun politieke ambt part-time (in beginsel een dag per week) vervullen.

Met een lid en de secretaris van het College van onderzoek integriteit had ik contact over (aantallen) lopende zaken. Met het College onder aanvoering van een nieuwe voorzitter staat een bespreking ingepland voor maart 2025.

De vervulling van de functie van (onbezoldigd) adviseur Integriteit van de leden van de Tweede Kamer is, naar de aard van het vertrouwelijk karakter, een tamelijk eenzame bezigheid, die, in mijn situatie, op basis van verworven kennis van en ervaring met parlementaire integriteitregels wordt vervuld. Ik prijs mij gelukkig dat ik vanuit het gebouw van de Tweede Kamer enige secretariële en administratieve ondersteuning krijg van een toegewijde medewerker van de griffie. De Tweede Kamer heeft mij voor de vervulling van mijn functie een mobiele telefoon en een tablet ter beschikking gesteld. Deze zijn in het afgelopen jaar aangepast aan de voorzieningen *Nieuwe werkplek*. Daarvoor dank ik de Dienst Automatisering.

Tot slot

Uiteraard ben ik graag bereid over dit jaarverslag een gesprek te voeren met de Voorzitter en Griffier. Desgevraagd kan ik ook een toelichting geven aan de leden van het Presidium.

Den Haag, 26 februari 2025,

Geert Jan Hamilton

⁵ Kamerstuk II 35 351 nr. 27

⁶ Kamerstukken II 35 351 nr. 28 en nr. 29